

«Am văzut cuprinsul raportului dv. ... și pentru a împiedica, pe viitor cel puțin, vandalismul cel mare contra monumentelor istorice, am onoarea a vă ruga să binevoți a redacta d-voastră un proiect de lege pentru acest sfârșit»¹.

SPIRU HARET către GR. G. TOCILESCU
25.11.1885

Invitația făcută de Spiru Haret, secretar general la ministerul Instrucțiunii, către Gr. G. Tocilescu, directorul Muzeului Național de Antichități, pune în discuție una din temele ce preocupaseră lumea intelectuală a țării române, în special din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, aceea a unei legislații protectoare pentru dovezile materiale ale civilizației și creației înaintașilor. Demersurile întreprinse s-au orientat de la început spre stabilirea, prin inventarierea în teren, a monumentelor și, în paralel, spre încercarea de creare a sistemului autoritar-științific, care să le preia și să le protejeze în mod controlat. Din punct de vedere legislativ, etapele marcate de regulamentul Boerescu, decretat în 1874, care prevedea alcătuirea, modul de funcționare și competențele «Comisiunii monumentelor publice», urmat de decretul din 14 aprilie 1890 de numire a primilor membri onorifici și, în aceeași perioadă (24 noiembrie 1881), de inițiativa lui V.A. Urechia de a propune un «Proiect de lege pentru conservarea monumentelor naționale», s-au împlinit prin votarea în noiembrie 1892 a legilor Haret-Tocilescu: «Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice» și «Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice», urmate de regulamentele lor (ianuarie 1893) propuse Parlamentului de Tache Ionescu în calitate de ministru al cultelor și instrucțiunii publice. A urmat în 1913 «Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice» elaborată din inițiativa lui Ioan Kalinderu, președintele Comisiunii, și promovată de C.G. Dissescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, marcând schimbările de concepție, lărgirea atribuțiilor și înființarea unor noi instituții menite să susțină și să adâncească preocupările Comisiunii.

Legea va fi înlocuită în 1919 cu Decretul-Lege ratificat de regele Ferdinand la 1 iulie 1919 sub denumirea de «Lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice», care lărgeste sfera de competență a Comisiei și îi conferă posibilitatea de a-și transfera o parte din autoritate secțiunilor regionale pe baza unui regulament special aprobat de minister. Rămasă în vigoare în perioada interbelică, legea din 1919 devine caducă o dată cu desființarea în 1948 a Comisiunii Monumentelor Istorice.

Transformările petrecute în acea perioadă se reflectă cu claritate în noul act legislativ, HCM nr. 661/22.04.1955, care, împreună cu Regulamentul, se ocupă de «păstrarea și folosirea monumentelor de cultură în RPR», consființând intrarea majorității monumentelor istorice în proprietatea statului și susținerea financiară selectivă numai a monumentelor proprietate de stat. Urmarea acestui act legislativ este un nou HCM nr. 1160/23.06.1955, ce stabilește Lista monumentelor de cultură pe teritoriul RPR, selectate, după cum rezultă din analiza ei, pe criterii istorice și culturale, dar și politice. Se înființează și organismele menite a răspunde de problemele monumentelor istorice: Comisia Științifică a Muzeelor și

Monumentelor istorice și artistice (1951), pe lângă Academia RPR, Direcția Monumentelor de Arhitectură (1952) în cadrul CSAC și atelierul de proiectare pentru lucrări de restaurare în cadrul ISPROR, organisme ce se vor organiza și reorganiza după cum va fi evoluția sinuoasă a diferitelor ministere devenite Comitete de Stat, care preiau sau renunță la atribuții, după cum era orientarea politicii partidului comunist român.

Două etape legislative vor marca în mod deosebit activitatea acestui domeniu: HCM nr. 1987/octombrie 1969, prin care Direcția Monumentelor Istorice trece din subordinea CSCAS în subordinea a ceea ce era echivalentul ministerului Culturii, CSCA devenit din 1971 CCES, și apoi Legea nr. 63/1974, «Legea ocrotirii patrimoniului cultural național al RSR», care introduce în același cadru legislativ problemele monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice, cele ale bunurilor mobile având valoare de patrimoniu, ale muzeelor și colecțiilor. Păstrând în vigoare HCM nr. 66/1955, legea se va ocupa în mod evident preponderent de controlul statului asupra bunurilor mobile de patrimoniu, acordându-i acestuia o prea largă posibilitate de imixtiune în dreptul de proprietate, ceea ce reiese și din permanenta colaborare prevăzută cu organele Ministerului de Interne.

Vitregitul domeniului al monumentelor istorice este pomenit doar în articole cu caracter de generalitate, în mod confuz și contradictoriu. Lovitura definitivă, însă, o va da Decretul nr. 442/1977, care desființează DPCN și o reorganizează ca pe o direcție în cadrul CCES, sub denumirea «Direcția economică și a patrimoniului cultural național», evidențiind astfel calitatea primordială acordată de stat monumentelor istorice, aceea de bunuri cu valoarea economică.

Februarie 1990 aduce prima schimbare legislativă marcantă, și anume Decretul de înființare a CNMASI și DMASI, ceea ce înseamnă încercarea de a trece domeniul din autoritatea administrativului și politicului în aceea a unor organisme științifice, care să aibă și putere de decizie, abandonându-se astfel, pentru Comisia Națională, echivocul rol de organism consultativ. Urmare a funcționării noilor instituții sunt stabilirea unei forme complete și augmentate a Listei Monumentelor Istorice, în care selecția s-a făcut numai pe criteriul valorii istorice și artistice, și proiectul Legii Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (octombrie 1991), proiect care abordează domeniul monumentelor istorice din punctul de vedere esențial al protecției, conservării și punerii lor în valoare, indiferent cine este proprietarul.

În absența acestei legi, neadoptată încă, apare, în 28 august 1992, Ordonanța guvernamentală privind unele măsuri pentru protecția patrimoniului cultural național, nr. 27, care reia denumirea ce se perpetuează în exprimarea administrativă, cu tot efortul specialiștilor de a argumenta necesitatea înlocuirii ei, ca fiind confuză și neadecvată, prin revenirea la termenul mult mai precis de: monument istoric. Această Ordonanță reia unele articole importante ale legii, pentru a introduce un minimum de cadru legislativ în folosul monumentelor.

Analiza dovedește că întreaga legislație a domeniului are în mod unitar ca punct de plecare o premisă-axiomă și anume aceea a existenței unor obiecte spațiale «aflătoare sau care se vor afla deasupra sau sub pământ» și care prin valoarea istorică, documentară și artistică sunt considerate de o

¹ Cuvântările d-lui Kalinderu... + Spiru Haret, în «BCMI», VI, 1913, p. 55.

importanță deosebită pentru oamenii ce trăiesc pe acest teritoriu, încât trebuie protejate, conservate și puse în valoare, în mod controlat și sistematic. Numite mai întâi monumente publice (1874, 1892), într-o variantă neacceptată, monumente naționale (1881), apoi monumente publice și istorice (Lista din 1903) capătă deja denumirea generică de monumente istorice prin circulara trimisă de Spiru Haret, în calitate sa de ministru al cultelor și instrucțiunii publice, epitropiilor bisericești și autorităților civile. Denumirea va fi acceptată și folosită până la HCM din 1955, când se introduce noțiunea de monument de cultură, după modelul legislației sovietice. Toate eforturile depuse pentru o revenire la termenul tradițional de monument istoric, duse în special în perioada 1960–1965, când se încearcă și o revizuire a HCM nr. 66/1955, eșuează.

Prin Legea nr. 63/1974 se introduce termenul de patrimoniu cultural național al RSR, termen folosit pentru a putea cuprinde în cadrul lui o categorie cât mai largă de bunuri imobile și mobile. Decretul 91/1990 și proiectul Legii monumentelor istorice revin la denumirea generică tradițională de monument istoric cu completarea monumente, ansambluri și situri istorice, pentru o precizare și o clarificare, încă din titlu, a sferei de interes.

Categoriile cuprinse sub aceste denumiri succesive se vor modifica odată cu evoluția conceptului de monument istoric. Dacă în 1892 monumentele istorice cuprind: edificiile (în uz sau ruine), «monumentele fără uz practic»² și obiectele de interes arheologic, istoric și artistic, cu precizarea din art. 2 al regulamentului că edificiile pot fi mănăstiri și biserici, locuințe publice și private, cu condiția de a avea și o valoare artistică, pe lângă cea istorică, în 1919 se vorbește deja despre «stațiunile sau localitățile preistorice, clasice, medievale și în genere istorice»³, deci sfera se lărgeste de la obiecte la zone, ce sunt menționate, desigur, pe lângă «imobile și obiecte vechi»⁴, cu acest termen fiind delimitate atât construcțiile și bunurile mobile istorice, cât și cele arheologice.

HCM din 1955 introduce delimitarea netă pe trei tipuri de categorii: monumente și rezervații arheologice, monumente de arhitectură și componentele lor artistice și monumente de artă plastică și istorice, pe lângă acestea apărând ca o categorie specială – locurile istorice.

Legea nr. 63 modifică din nou categoriile, grupându-le în mod artificial după valoarea artistică, istorică sau științifică. Primei grupe îi aparțin monumentele de arhitectură și de artă plastică, la care se adaugă așa-numitele obiecte de artă plastică, artă decorativă sau aplicată, reprezentative pentru cultura națională și universală, iar celei de-a doua, monumentele istorice sau arheologice. Se face astfel o separare forțată între obiecte ce includ ambele valențe, deoarece un monument istoric poate avea valoare artistică, iar orice monument cu valoare artistică adaugă, prin trecerea timpului, o valență istorică. În plus este greu de precizat pe baza cărui criteriu monumentele arheologice sunt trecute exclusiv în grupa celor istorice, când uneori au o valoare artistică excepțională.

Pe de altă parte atât HCM/1955 cât și Legea 63, care îl cuprinde și completează, pierd categoria de ansamblu și zonă, deși ea se regăsește în listele din 1955, unde sunt nominalizate un număr redus de zone-rezervații în cadrul categoriei monumentelor de arhitectură.

Proiectul din 1991 consacră un articol explicit categoriilor de monumente istorice, care sunt sub protecția acestei legi: monumentele și siturile arheologice (noțiunea de sit s-a circumscris doar arheologiei și istoriei, în aceste domenii termenul fiind folosit la noi în mod frecvent): monumentele de arhitectură și clădirile cu valoare arhitecturală și cu valoare ambientală, categorii noi introduse pentru a permite înscrierea în liste a diferitelor valori arhitecturale semnificative, care în

alte legislații sunt prezente prin trecerea sub protecție a anumitor părți de valoare ale clădirii: fațada, portalul, ancadramentul ferestrelor etc. Categoriilor de valori arhitecturale cuprinse în proiectul din 1991 li se adaugă în mod explicit și toate elementele de decorare și mobilare fixă exterioară și interioară, deoarece sunt specifice construcției respective (acolo unde este cazul). Urmează zonele cu valori arhitecturale care sunt relevate prin categoriile de ansamblu de arhitectură, ce desemnează grupări de monumente istorice aflate sub semnul unității funcționale, stilistice, de autor sau de epocă și prin rezervațiile de arhitectură și urbanistică, ce cuprind centrele istorice, zonele cu multiple valori arhitecturale sau (și) urbanistice, care identifică o anumită etapă din evoluția localității respective. Altă categorie este aceea a clădirilor cu valoare memorială. Urmează monumentele și ansamblurile de artă și monumentele memoriale pentru a desemna statuarul amplasat în zone publice sau statuarul funerar. Un loc este ocupat de categoria parcurilor și grădinilor istorice, categorie prezentă nominalizată încă din Listele din 1955, dar fără o desemnare anume. În categoria următoare intră siturile istorice, ce cuprind zonele (terenurile) cu semnificație prin evenimentele istorice majore petrecute pe aceste locuri. Iar pentru a desemna o categorie complet ignorată și anume aceea a vestigiilor istorice, arheologice descoperite subacvatic, în zona maritimă sau fluvială, există categoria bunurilor culturale din domeniul maritim.

Fiecărei categorii citate, obiectiv sau perimetru protejat, i se adaugă zona de protecție, categorie specială menită să apere monumentul respectiv, prin control, de posibilele intervenții agresive în contextul său urbanistic. Instituită, fără a fi astfel denumită, încă de legea din 1919, care afirmă: «art. 3 (...) Nici o construcție nu se va putea ridica în imediata apropiere a unui imobil clasat monument istoric, fără aprobarea Comisiunii»⁵, ea există clar în prevederile HCM din 1955, care vorbește, la monumentele de cultură, de «cadrul corespunzător și zona lor de protecție»⁶, fără însă a-l defini. Abia proiectul Legii monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice, stabilește că în Regulamentul de aplicare a legii se vor defini zona de protecție și categoriile. De altfel, încă din lege se prevăd două etape: o zonă de protecție temporară, stabilită metric, și, în perspectivă, pe baza studiilor, zona definitivă.

Dacă obiectul Legii, categoriile de monumente istorice ce intră sub incidența sa se modifică, urmare firească a evoluției unor concepte, în ceea ce privește instituțiile desemnate să se ocupe de acestea în spiritul legii, concepțiile se dovedesc total diferite și nu întotdeauna în sensul progresului.

Începând cu Legea din 1892 și chiar înainte, de la Decretul din 1874, legislația consfințește constituirea unui for științific – Comisiunea – format în genere din membri de drept, reprezentanți ai instituțiilor cu interese în domeniu, și membri aleși dintre personalitățile ce reprezintă domeniul, care în mod onorific se ocupă de cele trei obligații fundamentale pentru care s-a instituit un cadru legislativ: inventarierea, avizarea și propaganda în favoarea monumentelor istorice.

Până la desființarea sa, Comisiunea Monumentelor Istorice este forul suprem recunoscut în domeniu. Aflată pe lângă Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (1892) sau sub autoritatea sa (1913, 1919), ea îl va avea președinte pe ministru în perioada de autoritate a legii din 1892, iar din anul 1913, când Comisiunea se află pe lângă Casa Bisericii, președintele este unul dintre membri, numit prin decizia ministrului. Numai șase ani mai târziu, noua lege din 1919, propusă de dr. C. Angelescu, hotărăște ca desemnarea președintelui să fie făcută de către Comisiune, dintre membrii ei, ceea ce îi conferă un plus de autonomie și autoritate. Aceasta se reflectă și în alegerea membrilor, din care numai doi membri sunt numiți de Minister, lor adăugându-li-se trei membri desemnați de către instituțiile considerate de drept interesate în domeniu. Aceștia cinci capătă dreptul de a-i alege pe ceilalți patru membri, care mai trebuie pentru împlinirea

² Regulamentul pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice, în LEGI UZUALE, 28 ianuarie 1893, p. 1083.

³ Lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice, Vălenii de Munte, 1936, p. 6.

⁴ *Idem.*

⁵ *Idem.*

⁶ Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul RPR, București, Edit. Academiei RPR, 1956, p. VI.

numărului prevăzut și anume nouă. Este evidentă astfel orientarea spre constituirea unei comisii cu autoritate și un grad crescut de autonomie. Aceasta, după ce în 1892 se încercaseră alte moduri de desemnare, decretul regal numind membri propuși de ministrul cultelor și instrucțiunii publice, care avea obligația să-i selecteze pe cei cinci specialiști din rândurile instituțiilor naționale cu prestigiu în domeniu, Academia, Muzeul Național de Antichități, iar în 1913, tot prin decret regal, fiind numiți membrii Comisiunii, al căror număr a crescut la nouă, la propunerea ministrului, care este liber să aleagă dintre specialiști, fără condiția apartenenței la o anumită instituție. Lor li se adaugă acum, aleși de Comisiune, membrii corespondenți, meniți a completa în teritoriu activitatea Comisiunii.

Abia formula din 1919 pare să fie cu adevărat viabilă, celor nouă membri aleși adăugându-li-se membrii «onorari», dintre personalitățile străine interesate de domeniul monumentelor și membrii corespondenți. Mai mult, ținând cont de amplificarea teritoriului, ce este sub autoritatea sa, se prevede posibilitatea constituirii de secțiuni regionale, care urmează să susțină activitatea comisiei în țară, cu precădere în provinciile istorice revenite la România.

Inițial (1892) activitatea Comisiunii era desfășurată în majoritate numai de membrii săi, o contribuție fiind cerută prin lege de la mitropolii, episcopii, prefecturi, revizori școlari, primari, învățători și profesori, pentru completarea datelor din formularul de inventariere stabilit prin Regulament. Pe lângă acestea, apare în acest prim act legislativ o prevedere ce se va perpetua în toate legislațiile antebelice și anume obligația funcționarilor publici (funcționari administrativi, silvici, domeniiali, inginerii statului, membrii corpului didactic și clerul) de a semnaliza situații deosebite și, în special, agresive față de monumente. Reprezintă aceasta o implicare și o responsabilitate ce obligă măcar să fie cunoscută și acceptată această categorie specială de valori și să fie tratată cu condescendență.

Din 1913, continuat în 1919, se considera deja necesar ca pe lângă Comisiune să se constituie un corp de specialiști salariați, care să răspundă de anumite servicii indispensabile bunei sale funcționări și îndeplinirii atribuțiilor ce îi revin prin lege. Se înființează astfel serviciile: secretariat, arhitectură, pe lângă care se pot angaja temporar și alți specialiști, apoi bibliotecă, arhivă și muzeu. Evident serviciului arhitectură îi revin studiile și proiectele de conservare sau restaurare ale anumitor monumente, decise de Comisiune, răspunzând și de execuția lor.

Tot în legea din 1913 urmează constituirea Casei monumentelor, menită a aduna fondurile necesare unor lucrări de protecție, conservare și restaurare, de la stat, de la administrația locală sau din donații și legate.

Această modalitate de funcționare a organismelor răspunzătoare de monumentele istorice se schimbă radical după 1945, când primul pas ce anunță totalele transformări în domeniu îl constituie desființarea vechii Comisiunii, cu tot ceea ce reprezenta și era legat de ea. Preluându-se modul de organizare sovietic, în a cărui sferă de autoritate plutea țara noastră, se constituie o Comisie pe lângă Academia RPR, care se ocupă în egală măsură de monumentele istorice, numite acum monumente istorice și de artă, precum și de muzee.

În realitate însă responsabilitățile se dispersează între variate servicii aflate în subordinea unor instituții, ierarhic depinzând de autoritatea unor ministere diferite. Faptul va fi exprimat și în prevederile HCM nr. 1160/1955, care stabilește responsabilități pentru Comisia Științifică a Muzeelor, a Monumentelor Istorice și Artistice, în stabilirea Listei monumentelor, și pentru Academia Română, Comitetul de Stat pentru Arhitectură și construcții prin Direcția Monumente de Arhitectură și Ministerul Culturii, în vederea asigurării «pazei, protejării, conservării, consolidării și restaurării monumentelor de cultură», fiecare dintre ele răspunzând de o anumită categorie de monumente istorice. Pentru funcționarea acestor organisme se prevede și separarea (?) arhivei CMI în

monumente de arhitectură și monumente istorice, pentru a trece la cele două principale ministere beneficiare.

Pe lângă ele se constituie și un atelier de proiectare lucrări de conservare și restaurare, în cadrul ISPROR.

Ulterior, cu o stare de neliniște caracteristică epocii, se produc diverse transformări. Astfel transformarea CSAC în CSCAS, deci cu rang de minister și ca urmare constituirea lui ca o instituție pe lângă Consiliul de Miniștri, determină – pentru a răspunde atribuțiilor ce-i revin – înființarea, sub îndrumarea și controlul său, și a unei unități denumite Direcția Monumentelor Istorice, care se ocupă de monumentele istorice și de arhitectură, preluând rolul organismelor pomenite: Direcția monumentelor de arhitectură, Comisia muzeelor și monumentelor, atelierul de restaurare de la ICSOR și sectorul de execuție din Departamentul Cultelor.

Direcția va rămâne o instituție funcționând pe lângă un minister, ceea ce îi asigură un grad de autonomie, dar va trece, în 1969, o dată cu desființarea CSCAS, în subordinea Ministerului Culturii, minister denumit CSCA și ulterior CCES.

Pe parcursul acestor ani însă, se va discuta mereu despre reînființarea Comisiei ca element benefic de decizie în domeniu, ea reunind la masa discuțiilor, în favoarea monumentelor, specialiști activând în diferite sectoare. Insistența specialiștilor către autoritățile administrative va determina în 1971 reînființarea Comisiei sub denumirea: Comisia monumentelor istorice și de artă, ca for consultativ, activitatea ei nefiind prevăzută în actele legislative în vigoare. O dată cu noua Lege din 1974, printr-un decret al Consiliului de Stat, se constituie și Comisia Centrală de Stat a Patrimoniului Cultural Național, care activează pe lângă Consiliul Culturii, ca organ deliberativ, formulă prin care i se conferă o anume putere de decizie în domeniul avizelor pentru lucrări la monumente și normelor privind evidența, conservarea și restaurarea, dar numai consultativ în stabilirea Listei Monumentelor, care este aprobată de Consiliul de Miniștri. Compusă din 45 de membri, din care o parte însemnată este formată din membrii de drept, reprezentând conducerile unor ministere sau instituții centrale, străine ca pregătire sau specialitate domeniului, Comisia își pierde valoarea de for științific de decizie, hotărârile ei rămânând mai mult formale. În plus, conducerea Comisiei, formată dintr-un președinte pentru care nu se stabilesc condițiile de numire, un secretar director al DPCN, singurul cert de specialitate, și doi vicepreședinți, apoi 5 membri, adică biroul de conducere, toți reprezentanți ai unor instituții, din care vicepreședinții cu rang de ministru adjunct la cultură și interne, evident transformă acest for într-unul administrativ și politic, epoca aducând la conducerea ministerelor numai persoane cu o fidelitate recunoscută față de partidul de guvernământ.

Dovada certă a lipsei de consistență a Comisiei Centrale a Patrimoniului Cultural Național este Decretul 442/1977, prin care DPCN este desființată ca instituție și doar un nucleu redus este transferat în cadrul CCES, formând împreună cu sectorul economic, Direcția Economică și a Patrimoniului Cultural Național. Practic CCPCN, fără un program și niște obligații precise, cu mulți specialiști retrași din ea din cauza lipsei de ecou a intervențiilor lor, se autodizolvă prin nefuncționare.

Abia Decretul 91/1990 și proiectul Legii monumentelor istorice din 1991, care reia multe din prevederile primului, refac Comisia, acordându-i rolul necesar de for științific de decizie în domeniul monumentelor. Formată exclusiv din specialiști, preocuparea conducerii sale va fi reprezentarea în cadrul Comisiei a tuturor specialităților legate de monumentele istorice și, pe cât posibil, în raport cu prezența persoanelor cu pregătire în domeniu din teritoriu, a tuturor zonelor istorice ale țării.

Comisia Națională își extinde autoritatea în țară prin constituirea din inițiativa sa, dar pe baza liberului arbitru al specialiștilor, a comisiilor zonale cărora li se transferă unele competențe ale Comisiei Naționale. Reconstituirea raportului corect între Comisia națională – organ de specialitate autonom, căreia îi revine decizia în domeniul monumentelor istorice și Direcția Monumentelor Istorice, ce reprezintă instituția operativă constituită pentru a realiza politica Comisiei, subordo-

nându-se hotărârilor sale de specialitate și, numai administrativ, Ministerul Culturii, în al cărei buget este cuprinsă, reduce riscul verdictelor nefondate sau bazate pe criterii administrative.

Urmărind succesivele organisme înființate cu menirea de a apăra monumentele istorice, se observă în mod constant preocuparea de a se ocupa de cele trei aspecte esențiale în protejarea unor valori, indiferent de motivele pentru care aceasta se face: nominalizarea obiectivelor, controlarea intervențiilor asupra acestora și pedepsirea celor care prin comportamentul lor le aduc într-un fel sau altul prejudicii. Dacă investigațiile și stabilirea unei liste de monumente protejate sunt responsabilități ale comisiei în toate legislațiile, modul de finalizare a listelor diferă. Legislația antebelică, în mod unitar, cere realizarea într-un termen a Listei, care se hotărăște la nivelul Comisiei și se oficializează printr-un decret regal, listă care în anul (1892) sau o dată la cinci ani (1913) se reînnoiește, iar din 1919 se completează punctual cu noile obiective pentru care se emit decrete individuale. Mai mult, Legea din 1919, conștientizând durata necesară investigațiilor premergătoare înscrierii, propune o protecție pe durată determinată prin înscrierea provizorie a tuturor bisericilor și mănăstirilor anterioare anului 1834. Pe de altă parte, atente cu drepturile de proprietate, cele trei texte legislative prevăd posibilități pentru proprietar de a respinge servituțiile ce-i grevează proprietatea când pe teritoriul ei se află un monument istoric, prin dreptul de a solicita exproprierea pentru cauza de utilitate publică, cu tot ceea ce derivă din aceasta.

După 1950 declararea monumentelor istorice se face pe baza propunerilor Comisiei științifice a muzeelor și monumentelor, ce întocmește studiile necesare și le prezintă Consiliului de Miniștri care hotărăște. Calea deosebit de greoaie, având în vedere că uzanțele administrative nu permiteau un raport direct între o Comisie, fie ea chiar o Academie Română, și Consiliul de Miniștri, a determinat ca numai prima listă din 1955 să fie validată. Analiza ei demonstrează imixtiunea în selecție a unor criterii politice, care au dus la eliminarea anumitor obiective valoroase, clădiri sau zone. Ulterior diferitele liste suplimentare, cenzurate în continuare, în raport cu așa-zisele sistematizări, traduse întotdeauna în masive demolări, la nivelul administrațiilor locale, al căror acord era obligatoriu și la nivelul celei centrale, nu au mai fost promovate, pentru a deveni oficiale. La acest capitol, proiectul Legii monumentelor istorice (1991) permite o deosebit de largă inițiativă la nivelul propunerilor de intrări pe Listă. Urmează verificările făcute de către direcțiile zonale ale monumentelor istorice, în calitate de reprezentanți ai Direcției Monumentelor Istorice. Decizia este luată de CNMASI, atât pentru Lista monumentelor istorice de bază, cât și pentru listele adiționale întocmite la fiecare doi ani. Se reconstituie astfel un mod de abordare firesc al problemei înscrierii obiectivelor de valoare în Listă, căci singurul criteriu necesar să funcționeze este cel valoric, istoric, artistic, memorial etc., ori pentru stabilirea îndeplinirii acestei condiții numai cuvântul cunoscătorilor de prestigiu, din domeniu, poate fi hotărâtor. În felul acesta completarea cu obiective de valoare se poate face nestânjenit. În același timp, protecția acordată noilor obiective intervine pe durată determinată, pentru a le asigura integritatea, din faza când ele sunt numai o propunere în studiu, până la decizia finală.

Totodată, proiectul Legii monumentelor (1991) nu uită să dea posibilitatea proprietarilor deranjați în drepturile lor de prezență monumentului să ceară exproprierea pentru cauze de utilitate publică, primind despăgubirile cuvenite.

În toate legile votate sau aflate în proiect există un punct convergent și anume răspunderea proprietarului față de monumentul istoric pe care-l posedă și la care nu va avea voie să întreprindă lucrări fără avizul organismului de specialitate: «nici un monument trecut în inventarul general nu va putea fi dărâmat, reparat sau restaurat, fără prealabila autorizare a ministrului cultelor și instrucțiunii publice, care va hotărî după ce va fi luat avizul comisiei monumentelor publice»⁷ sau «Deținătorii cu orice titlu ai monumentelor

istorice au următoarele obligații specifice (...) să execute lucrările de întreținere, conservare, consolidare sau restaurare ori să intervină pentru executarea acestor lucrări de către cei cărora le revin ca obligații legale, numai cu avizul CNMASI, emis pe baza documentației, și numai de către agenții economici sau persoanele fizice care au pregătirea și competența necesară»⁸, două formulări ce, la interval de 100 de ani, includ aceeași idee și dovedesc aceeași preocupare pentru ocrotirea monumentului istoric. Evident, aceasta se poate face nu numai prin a cere, a impune respectarea unui anumit mod de abordare a monumentului istoric, obiect valoros dar fragil în substanța lui, ci și prin ceea ce i se oferă posesorului de monument, care, pentru a-și îndeplini obligațiile, este confruntat cu costuri sporite pentru lucrările cu caracter special, pe care trebuie să le întreprindă, ca manoperă, materiale sau (și) operațiuni.

Încă Legea din 1913, reluată mot-à-mot în cea din 1919, prevede ca fondurile Casei Monumentelor Istorice să fie alocate din «bugetul Statului pentru studiul, restaurarea și conservarea monumentelor, cum și pentru săpături etc. (...) [și] din subvențiile votate anual de consiliile generale județene, în care sunt monumente istorice, după numărul și însemnătatea acestora»⁹. Modul de folosire al bugetului nu este prevăzut, dar nici o orientare criterială nu intervine.

Legislația postbelică se referă la bugetul alocat conservării și restaurării monumentului, dar condiționează acordarea acestor fonduri de apartenența monumentului la proprietatea statului, deci introduce un criteriu neraportat la esența monumentului istoric.

Abia în proiectul din 1991 susținerea financiară se raportează la ceea ce reprezintă monumentul, întrucât ea depinde de starea sa de uzură și de posibilitatea proprietarului, persoană fizică sau juridică, de a-și onora obligațiile ce-i revin. Susținerea se face gradat, de la reduceri sau anulări de impozite pe venit, la subvenții, împrumuturi cu dobândă redusă sau ajutoare. Ea are în vedere acum nu doar supraviețuirea fizică a monumentului istoric, ci și punerea lui în valoare, act considerat obligatoriu pentru posesor și, ca atare, susținut și de către stat, ca dovadă a respectului acestuia pentru valoarea publică conținută de monumentul istoric, pe lângă valoarea sa curentă de întrebuințare.

Evident legile nu vor căuta numai să susțină, ci și să pedepsească pe cei vinovați de deteriorarea monumentelor, în toate legislațiile votate distrugerea fiind considerată fapt penal și pedepsită ca atare, dar abia proiectul Legii monumentelor din 1991 nuantează contravențiile și implică, prin responsabilități anume, atât proprietarul, cât și autoritatea locală și executantul, în cazul intervențiilor, deci urmărește să prevină posibilitatea de a se ajunge, într-un fel sau altul, la agresiunea monumentului.

Deci legile au evoluat, s-au perfecționat și specializat, urmărind în fond să ofere un instrument util în primul rând autorității și în cazul conlucrării cu specialiștii, și acestora. S-a dovedit astfel, pe parcursul unui secol, că implicațiile protecției în favoarea monumentelor istorice au fost considerate un act cultural dar și politic, de fapt un mod de exprimare a autorității față de ceea ce inițial a fost denumit «bun național» (1892), ca făcând parte din «avuția societății socialiste» (1974) sau ca «avuție națională», care face parte din «patrimoniul cultural al omenirii» (1991). Și indiferent de ceea ce le-a unit sau ceea ce le-a diferențiat, aceste legislații succesive au fost motivate și pot fi și azi considerate ca indispensabile sau cum spunea la 1892 Gr. Tocilescu în timpul dezbaterilor din Senatul României: «dacă pretindem că suntem un stat cultural, atunci câtă să ne supunem la condițiunile ce comportă un Stat cultural. Știți că suntem mai prejos decât Turcia și Japonia pe terenul conservării monumentelor? Nu există Stat în Europa care să nu aibă o lege protectoare a monumentelor».¹⁰

⁷ Lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice, în „Legi uzuale” 21 noiembrie 1892, p. 1038.

⁸ Legea monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice, în «Renovatio», nr. 14-15, 10 februarie 1992, art. 23.

⁹ Lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice, în «Monitorul Oficial» din 28 aprilie 1913, p. 885.

¹⁰ SENATUL. Sesiunea ordinară. Ședința din 26 martie 1892, în «Monitorul Oficial al României», nr. 26, 10 aprilie 1892, p. 167.

NR. CRT.	CATEGORIA	PROIECT VOTAT	DATA	TITLUL
1	2	3	4	5
1.	LEGE		11 iunie 1861	Lege pentru restaurarea mănăstirilor și bisericilor
2.	LEGE V.A. Urechia C. Bolliac + 8 deputați	proiect	11 februarie 1871	Legea pentru conservarea monumentelor culturii române
3.	REGULAMENT B. Boerescu	decretat	6 aprilie 1874	Regulamentul asupra <i>COMISIUNII MONUMENTELOR PUBLICE</i>
4.	LEGE V.A. Urechia	proiect	24 noiembrie 1881	Proiect de lege pentru conservarea monumentelor naționale
5.	DECRET	decretat	14 aprilie 1890	Decretăm [următorii] numiți: membri ai <i>COMISIEI ONORIFICE A MONUMENTELOR PUBLICE DIN ȚARĂ</i>
6.	LEGE Haret-Tocilescu	votat	17 noiembrie 1892	Lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice
7.	LEGE	votat	17 noiembrie 1892	Lege pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice
8.	REGULAMENT		28 ianuarie 1893	Regulament pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice
9.	REGULAMENT		28 ianuarie 1893	Regulament pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice
10.		aprobat Ministrul Culturii	1903	Inventarul monumentelor publice și istorice din ROMÂNIA
11.	CIRCULARĂ Spiru Haret	emisă	1907	Circulara d-lui Ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice către epitropiile bisericesti și autoritățile civile, cu privire la conservarea și restaurarea monumentelor istorice [+ republicată LEGEA 1892]
12.	LEGE I. Kalinderu	votată	1 aprilie 1913	Lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice
13.	DECRET	decretat	2 mai 1913	[Numiri la] <i>COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE</i>
14.	DECRET-LEGE	decret (urmând ratificarea Parlamentului)	28 iulie 1919	28 iulie 1919 Lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice

ANUL	ACT NORMATIV	INSTITUȚIA LA CARE SE REFERĂ	CE REGLEMENTEAZĂ	PREVEDERI
1	2	3	4	5
1947	DECRETUL nr. 2223 M.O. 29 bis/29 decembrie 1947	COMISIUNEA MONU- MENTELOR	desființare	
1951	DECRETUL nr. 46 B.O. 35/19 martie 1951	COMISIA ȘTIINȚIFICĂ A MUZEELOR, MONU- MENTELOR	înfiiințare, atribuții	Art. 5 propune CONSILIULUI DE MINIȘTRI repartizarea monumentelor istorice și artistice către instituțiile și organele de stat, ce vor fi însărcinate cu conservarea lor

1	2	3	4	5
1952	HCM 2447/1952	DIRECȚIA MONUMEN- TELOR DE ARHITEC- TURĂ (din 1953)	înființare	Art. 14 „conduce și organizează activi- tatea de protecție și restaurare a monumentelor istorice de arhitectură de pe teritoriul R.P.R.“
1953	HCM 968/4.04.53	COMISIA DE INVENTA- RIERE A MONUMEN- TELOR CULTURALE INSTITUTUL PENTRU PROIECTAREA ORA- ȘELOR ISPROR (ulte- rior Institutul pentru Construcții și sistemati- zarea orașelor ICSOR)	înființare se înființează un atelier de proiectări pentru lu- crări de restaurare	
1955	HCM 661/22.04.55		păstrarea și folosirea monumentelor de cultură + Regulamentul pentru păstrarea și folosirea monumentelor de cultură	Cine răspunde: ACADEMIA R.P.R. – monumente arheologice – rezervații arheologice – locuri istorice CSAC – monumente de arhitectură MINISTERUL CULTURII – monumente istorice construite – componentele artistice ale monumen- telor de arhitectură – monumentele de artă plastică și istorice
1955	HCM 1160/23.06.55		declararea de monu- mente de cultură a unor monumente arheologice, de arhitectură, de artă plastică și istorice	– se declară (...) Listele – COMISIA ȘTIINȚIFICĂ A MUZE- ELOR ȘI MONUMENTELOR (...) va tipări și difuza Listele
1957	NCM 619/3.10.57		Lista monumentelor de cultură – completări	28 poziții noi și 1 excludere
1959	HCM 781/19.06.59 art. 4 pct. b	DIRECȚIA MONUMEN- TELOR ISTORICE	– unitate în subordinea CSCAS ANEXA 2 – atribuții: – cercetări, studii, prote- jare, restaurare a monu- mentelor istorice și de arhitectură	Preia atribuțiile: – Direcția Monumentelor de arhitectură din fostul CSAC – Comisiei Muzeelor și Monumentelor – Atelierul de restaurare de la ICSOR – Sectorului execuție din Departamen- tul Cultelor
1959	PROTOCOL între CSCAS și ACADEMIA R.P.R. din 1 august 1959	COMISIA ȘTIINȚIFICĂ A MUZEELOR, MONU- MENTELOR ISTORICE ȘI DE ARTĂ (trece de la ACADEMIA R.P.R. la DMI)		
1969	HCM 1989/11.10.69 nepublicat	DMI	trece în subordinea CSCA (cf. Anexei)	– începând cu 15.10.1969 – se abrogă HCM 781/1959
1969	DECRETUL 724 al Consiliului de Stat LEGEA 64/1969		Protejarea și păstrarea bunurilor de interes na- țional ce reprezintă val- ori artistice, istorice sau documentare, precum și a unor obiecte conținând metale prețioase de va- loare deosebită	
1971	DECRETUL 301 Art. 17	CONSILIUL CULTURII ȘI EDUCAȚIEI SOCIA- LISTE (CCES); COMI- SIA MONUMENTELOR ISTORICE ȘI DE ARTĂ	înființare (în locul CSCA) înființare	11 februarie 1972 se reînființează
	DECRETUL 1346/20.10.71	Comisia Monumentelor istorice și de artă are funcție de Consiliu teh- nico-economical CCES		

1	2	3	4	5
1974	LEGEA 63 B.O. 137/2.11.74		Ocrotirea patrimoniului cultural național al RSR	Categoriile cuprinse: – bunuri cu valoare artistică deosebită – bunuri cu valoare istorică și documentară deosebită – bunuri cu valoare științifică de document Instituirea evidenței centralizate Declararea în termen de 60 de zile
1975	DECRETUL CONSILIULUI DE STAT nr. 13/17.01.75 B.O. 15/23.01.75	Comisia Centrală a Patrimoniului Cultural Național Direcția Patrimoniului Cultural Național Oficiile pentru Patrimoniul Cultural Național	– atribuții – componență – număr membri – în subordinea CCES – organizate în cadrul muzeelor și conduse de directorul muzeului	– coordonează evidența, ocrotirea, conservarea, valorificarea – Lista – normele privind evidența, conservarea, restaurarea
1977	DECRETUL 442	Direcția economică și a Patrimoniului Cultural Național	– reorganizare DPCN	
1990	DECRETUL nr. 91 al F.S.N.	CNMASI și DMASI	Decret privind înființarea și organizarea	
1991	PROIECT-LEGE		Legea monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice	
1992	ORDONANȚA nr. 27/28.08.92 a Guvernului României		pentru protecția patrimoniului cultural național și competențele CNMASI	

BIBLIOGRAFIE

Arhiva

ARHIVA DMASI, Fondul DMI-DPCN, Legislație 1951–1977.

Legislație și dezbateri parlamentare

«CIRCULARA d-lui ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice către epitropiile bisericesti și autoritățile civile, cu privire la conservarea și restaurarea monumentelor istorice», în Monitorul Oficial, vineri 24 august/6 septembrie 1907, p. 4409.

LEGEA monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice. Proiect, în RENOVATIO, nr. 14–15/ian.-feb. 1992, București.

LEGE pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice, Monitorul Oficial, din 28 aprilie 1913, p. 884.

LEGE pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice, publicată în monitorul Oficial, nr. 82/29 iunie 1919, Vălenii de Munte, 1936.

LEGE pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice, în LEGI UZUALE 24 noiembrie 1892, p. 1038.

LEGE pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice, în LEGI UZUALE 24 noiembrie 1892, p. 1036.

LEGISLAȚIA privind învățământul, știința și cultura. Nr. 3, București, Consiliul de Stat, 1975.

LISTA monumentelor de cultură de pe teritoriul RPR, București, Editura Academiei, 1956.

MONITORUL OFICIAL, nr. 78, 7/9/aprilie 1884, p. 521.

MONITORUL OFICIAL, nr. 13, 18/30 aprilie 1890, p. 275.

MONITORUL OFICIAL, nr. 32, 14/27 mai 1913, p. 1377.

ORDONANȚA privind măsuri pentru protecția patrimoniului cultural național, în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 25/28 august 1992, p. 2.

PROIECT DE LEGE pentru conservarea monumentelor naționale, în Monitorul Oficial al României, nr. 189/24 noiembrie (6 dec.) 1881, p. 6012.

REGULAMENT pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice, în LEGI UZUALE 28 ianuarie 1893, p. 1083.

REGULAMENT pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice, în LEGI UZUALE 28 ianuarie 1893, p. 1078.

SENATUL. Sesiunea ordinară. Ședința de la 26 martie 1892, în Monitorul Oficial. Dezbateri Parlamentare, nr. 26, din 2 aprilie 1892, p. 157.

SENATUL. Sesiunea ordinară (prelungită) 1912–1913. Ședința de la 30 martie 1913, în Monitorul Oficial. Dezbateri Parlamentare, nr. 50 din 9 aprilie 1913, p. 689.

Materiale și articole

CUVÂNTĂRILE d-lui Kalinderu, președintele CMI, rostite în ședința de la 19 ianuarie + Spiru C. Haret, în BCMI, VI, 1913, p. 55.

GRECEANU, Radu Sc., *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice 1900–1945. Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice 1914–1915; 1942–1943. Indici bibliografici*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice”, nr. 3–4/1990, p. 45.

PANGRATI, E.A., Ion Kalinderu, în BCMI, VII, 1914, p. 43.

SACERDOTEANU, Aurelian, *CMI la 80 de ani*, în „Buletinul Monumentelor Istorice”, an XLI, nr. 2/1972, p. 7.

SUMMARY

The first law concerning the protection of historical monuments was voted in November 1892, in Romania and it was preceded by other normative documents, but those have never functioned.

Taking into account the development of the legislation, in the domain, mainly: the Law from 1913, from 1919, The Decision of Council of Ministers from 1955, the Law from 1974 and the Project of the Law of Historical Monuments, Ensembles and Sites from 1991, it's possible to make a comparison among the different systems of thinking about the basic problems, namely: the categories of protected monuments, set-up-by-law organisms with the specific responsibilities referring to the conceptions from the respective epoch about those responsibilities, the system of putting down the monuments on the List and, after that, the modality of protection, the allocation of the funds and the sanction of guilts.

It has been ascertained the development and the impact of political and social life upon legislative thinking. At the end we included the List of all normative documents which regulated the domain.